

Людмила Стоянова
Немският Жул Верн

Курд Ласвиц полага основния камък на немската научна фантастика. Наричат го, не без основание впрочем, немския Жул Верн. Науката стимулира неговата фантастика, тя оправдава и най-волната измислица в нея. Става дума за особена, футурологична фантастика, съвпадаща със законите на въображаемата наука и техника на бъдещето, с въображаемите бъдещи възможности на човека въобще. Балансираното присъствие на художественост, познавателен елемент, фантазия и утопично мислене придават своеобразието на тая фантастика. В спектъра и проблясват също звънките багри на чудесното и приказното, само че винаги рационално обяснени, пародийно разколебани, дискредитирани в самата им мистична сърцевина.

Бъдещият писател е роден през 1848 г. в Бреслау (Вроцлав) в семейството на известен търговец, дългогодишен депутат в немския ландтаг. В юношеството си се интересувал не толкова от литература, колкото от естествени науки и философия. Следвайки вътрешното си влечение, той изменил на фамилната традиция и вместо търговия учил физика и математика в университетите на Бреслау и Берлин. По-късно защитил дисертация върху природонаучна тема и станал доктор на философските науки.

Бащата на немската научно-техническа утопия е фактически първият в дългата редица автори фантасти, чиито основни интереси не са в полето на литературата и чиято белетристика е всъщност вторичен продукт на професионалната им заетост в областта на точните науки – един вид хоби, някаква втора любов, на която те гледат като възможност да популяризират пред по-широката публика природонаучната картина на света.

Защитавал без особени усилия в продължение на десетилетия правото си да бъде първото перо в гилдията на немските фантасти, Курд Ласвиц всъщност обаче цял живот мечтае за академична кариера, пише редица научни трудове и непрекъснато прави постъпки за преподавателско място в университета. Плод на тая му неутолена страст са една обемиста „История на атомистиката от средните векове до Нютон“ (1890), научната биография на високо ценения от него психофизик Густав Теодор Фехнер от 1896 г. и философските есета от поредицата „Реалности“ (1900), проникнати от кантиански дух. Насъщния впрочем Ласвиц изкарва от учителски труд. Почти до края на живота си (умира в 1910 г.) предава физика и математика в гимназията в Гота и води обременително за останалите му занимания учителско съществуване. Любопитно е, че сред учениците му е бил другият световноизвестен немски фантаст –

Ханс Доменик, – чиято ранна проза е чувствително повлияна от Ласвицовия художествен модел.

Още първият разказ на Ласвиц – „До нулевата точка на битието“, публикуван през 1871 г. прави впечатление с удивително точните попадения в научно-техническите предсказания на фантаста. По битово-психологическия си комфорт неговият 24 век напомня твърде много нашето съвремие. Еднодневните излети с летящи машини от Западна Европа до Ниагара се смятат за нещо обикновено. Печатният телеграф, климатичните инсталации и небостъргачите впрочем също. Физиологията, която с всеки ден разшифрова все нови и нови страни от мозъчната дейност на човека е опознала „ембриологията на естетическия идеал“, а психокинетът (средство за директно въздействие върху определени мозъчни участъци) е в състояние да направи емоционалността му напълно управляема. Но няма ли тогава поезията и музиката да се превърнат в никому ненужни музейни изкуства? Трагико-ироничният финал на разказа нарежда Ласвиц сред първите европейски интелектуалци, които предупредително издигат глас срещу нарастващата власт на технократите в живота. Предсказанията му впрочем нямат единствено технически амбиции, те визират контурите на бъдещето и в по-общ социалнопсихологически план – състезателни полети, влудилото 24. век изкуство, на обонянието, модният танц „хулу-кулу“, чиято кулминация е сблъскването на главите... Игрово развеселената фантазия на младия автор тук сякаш чете направо от книгата на днешния ден: ралита, хепънинги, Кунг-фу.

Историята на научната фантастика представя Курд Ласвиц като една от най-големите фигури в жанра от времето преди Първата световна война. През 1878 г. излизат неговите „Картини на бъдещето – два разказа за 24 и 39 век“, които пародийно продължават в хилядолетията съдби и събития, фиксирани още в „До нулевата точка на битието“. Ласвиц явно се дистанцира от техническата еуфория на европейските интелектуалци от края на 19 век. Не споделя фанатичната им вяра на неопити, че блестящите научно-технически открития и изобретения, мощните нови машини и бурният напредък на физиката, химията и медицината автоматично ще отведат човечеството в страната на щастието. Фантазиите му носят едновременно чертите на техническата утопия и антиутопията. Те отправят ред провокационни въпроси към безоблачния технически ентузиазъм на съвременниците, предупреждават за възможната обратна страна на медала, предричат опасността от безогледен диктат на науката във всички сфери на житейското: Някога навярно приемани като комични фантастични хиперболи, екологическите прогнози на писателя днес

звучат изненадващо актуално. В „Срещу световния закон“ последният ботаник на Земята безпомощно наблюдава пълното изчезване на растителната ѝ покривка. Хората от 39 век са напълно равнодушни към прекрасната зелена украса на планетата, защото са се научили да произвеждат храната си направо от основните химически елементи. Само че с унищожаването на растителната природа изчезва и въздухът и него пък трябва да добиват във фабрики за кислород, а от преследвания ги индустриален прах могат да си отдъхнат единствено на 2300 метра под морското равнище в ресторант „Градините на океана“.

Немският фантаст фактически създава първите митове за градовете на бъдещето. И както подобава на творец, изповядващ религията на 19-то столетие – науката, в тия митове има шум на машини и мирис на химически реакции, те гъмжат от математически и физически формули и всякакви технически чудеса. Това са митове – логически уравнения, необичайно дръзки и далекобойни, събиращи фантастиката с точността. Днес повечето от тях (за вертолета и за синоптичната карта, за изкуственото синтезиране на белтък, за задочното, т.е. телевизионното училище или училището с дистанционно обучение, и за интегралната машина, т.е. компютъра) са вече действителност или уверено очакван утрешен ден.

Въображението на Ласвиц пътува свободно през историческите коловози на бъдещето. То портретува с изненадващо ясновидство любопитни подробности от техническата му въоръженост и екологическите му проблеми и макар да изнася осъществяването на утопичните технологии прекалено напред във времето, това ни най-малко не накърнява впечатлението за изумителната му прозорливост. При това не единствено в технически аспект. Нека си спомним карикатурния образ на сънуващото униформени сънища човечество от „Фабрикант на мечти“ – великолепна алегория на тънко предусетената експанзия на техническия и държавния тоталитаризъм в 20 век.

Ласвиц създава фантастика с необикновено богат вътрешен диапазон – от научно-техническата утопия до ексцентричната дяволиада и от артистичната шега и закачката на приказката до отровната злъч на сатиричната гротеска. Философът идеалист и материалистът природоестественник упорито се сражават по страниците на неговите книги. С философските си убеждения писателят е обърнат назад към Кант, а като природоестественник е на висотата на модерната наука на своето време. Романите, разказите и приказките му приканват читателя към участие в интригуваща интелектуална игра, много от тях напомнят упражнение по

имагинерна логика („Как дяволът взе професора“ и „Универсалната библиотека“ например), но заедно с това са дълбоко поетични, топли и човечни. Всички те носят следите на интензивните му занимания с философия и естествени науки. Писателят визираща човека като космическо същество, мисли в крупни, надхвърлящи земното и човешкото космически мащаби, предсказва раждането на нова небесна раса. Интелектуалният пласт в творбите му обаче всякога е облъхнат от живеца на една артистична ирония. Тя взема връх, побеждава сухата разсъдъчност на учения, укротява дързостта на фантаста и спасително приземява и двамата върху терена на веселия атракцион, на бляскавия виц и абсурдистката шега. Ласвиц е ненадминат майстор на ироничните философски поняти, на фантастичния хумор и фантастичната гротеска. Иронията напират отвсякъде. Тя е в характерите, в ситуацияите и в конфликтите. В описанията на неподвластния на „коригиращото“ вмешателство на науката загадъчен свят на чувствата и страстите, в ексцентричните детайли на фантастичния интериор и екстериора. Има я дори в имената на героите – карикатурни, но по своему елегантни: Молекуландър, Атом и Хидрогениус, Лирика и Функционата...

Ласвицовите „модерни приказки“ са обединени в сборниците „Сапунени мехури“ (1890) и „Никога и винаги – нови приказки“ (1902). Лукавото въображение на фантаста устройва пародийни срещи на традиционния приказан персонаж с рационализма на новите времена, дето няма вече място за старите вълшебства. „Природните закони не са нищо друго освен израз на научното съзнание на едно определено време“ – изрича с тона на краен философски релативизъм дегенериралият приказан дух от „Вълшебната лампа на Аладин“, неспособен вече да изпълнява човешките желания. В „Проектите на света“, „Принцеса Дада“, „Чадърът“ и др. Ласвиц също игрово сблъсква приказката и логиката, поетичния мит и модерния рационализъм. Той въвлеча във фантазиите си арабески класическия утопичен остров и фолклорната екзотика, игрово преплита мистичното, технически рационалното и лирично-романтичното. Върху ограниченото пространство на разказа немският фантаст събира олимпийските музи, древните елински мъдреци и своите учени съвременници, моделира светове, дето е възможно всичко – алхимичното материализиране на човешките чувства и настроения в малки живи фигурки например („Психотомия“). Подобно артистично разноцветие е напълно чуждо на строго технизираната, едноизмерима фантастична палитра на Верн, а и на Уелс.

У Ласвиц всичко може да премине в собствената си

противоположност, да приеме изненадващо нови и неочаквани значения. Романтичната приказка може да прозвучи пародийно, фантастичната пародия да се преобрази във висока поезия, а забавната, привидно неангажирана фантазна игра да ни изведе към драматично сериозни житейски прозрения. Преобразуването на значенията, рязката смяна на смисловите и естетически равнища е сред респектиращите постижения на писателя, който очевидно е получил немалко ценни уроци върху трудното изкуство на гротескостроенето в творческата лаборатория на немските романтици. В потвърждение е достатъчно да споменем „Из дневника на една мравка“, дето по Хофманов маниер е изнамерил нова и неочаквана гледна точка за философска преценка на човешкото.

Един откровен социалнокритичен втори план пронизва повечето творби, представени в „Апикис“. Отвъд дръзката фантазна игра, зад карнавалните фойерверки и шеговития диаволизъм проблясват ред сериозни житейски обобщения. Във „Фабрикант на мечти“, „Дистанционно училище“, „Върху сапунения мехур“, „Психотомия“ и др. Ласвиц убедително доказва, че освен забавен и развлекателен утопист, той може да бъде язвителен и саркастичен анализатор на собствената си съвременност.

Късните художествени творби на писателя – „Аспира – роман за един облак“ (1905) и „Звездна роса“ (1908), са създадени под въздействието на философските възгледи на Фехнер. Ласвиц е силно впечатлен от опита на натурфилософа да помири психологията и физиката, субективното и обективното в едно „точно учение за връзката между душата и тялото“. В духа на пантеистичния Фехнеров светоглед в „Аспира“ един облак приема женски облик, а в „Звездна роса“ разумните цветя от спътника на Нептун след изпълнено с разочарования посещение на Земята отново ѝ обръщат гръб.

Международно признание писателят получава след публикуването на романа „На две планети“ (1897), оценяван като най-съществения му и траен личен принос в развитието на научнофантастичния жанр. Романът е преведен на много езици, настойчиво го преиздават и в наши дни. В него Ласвиц пръв във фантастиката използва мотива „война на световете“ – книгата му излиза цяла година преди прочутия роман на Хърбърт Уелс. И ако все пак може да се спори дали Уелс във „Война на световете“ действително е в гравитацията на Ласвицовата марсианска парадигма, или е стигнал до същата идея по свой собствен път, то съвсем очевидно е стажуването у Ласвиц на русина Александър Богданов, автор на нашумялата утопия „Червената планета“. В потвърждение на

изпреварващия характер на утопичното, мислене на немския фантаст дори и спрямо великия Верн си заслужава да представим в кратко резюме съдържанието на това обемисто с пространните си дидактични пасажки двутомно произведение.

Балон с немски учени се отправя с изследователска цел към Северния полюс, но претърпява авария. Марсиански астронавти, които са основали в Арктика своя научна станция, спасяват земните хора. Предоставена им е възможност да посетят Марс и да се запознаят с високоразвитата тамошна цивилизация. Марсианците, които наричат себе си нуми, умеят да превръщат слънчевата радиация в електричество, произвеждат храната си по синтетичен път, изобретили са ретроспектив – уред, който прави видими миналите събития, а от астронавтските им съоръжения си струва да споменем космическата платформа, служеща като междинна спирка в междузвездните им пътешествия.

Външно марсианците приличат на хората, но имат по-големи очи и по-висока телесна температура. По-напреднали са от човечеството не само в технологическо, но и в социално и морално отношение. Животът на планетата им е организиран върху принципите на нуменството – един вид социална и техническа утопия. Постигнати са хармонични форми на обществен живот, чужд на всяко насилие и принуда. Ако някому не харесва в собствената му родина, той може да се пресели в друга страна заедно с подвижната си къща. Страхувайки се да не бъдат обезлюдени, всички държави се стремят да създадат най-добри условия за поданиците си.

Нумите идват на Земята не за да рушат и завладяват, а напротив, да учат и подпомагат човечеството. Но Англия не разбира това (политическото мислене на Ласвиц все пак не надхвърля равнището на провинциалния немски учител) и започва война, в която прославената кралска флота е разбита от летящите машини на марсианите, а Западна Европа е превърната в техен протекторат.

Не земните вируси, както е у Уелс, а мекият земен климат, гравитацията и влажността на атмосферата се оказват фатални за пришълците. Те стават деспотични и предизвикват у хората желание за отпор. Използващи марсианската технология, американските инженери построяват тайно 30 въздушни кораба за борба със завоевателите. Но накрая вместо унищожителна война е сключен мир между двете планети – немският писател е явно чужд на космическата ксенофобия на Уелс.

В есето „Нашите права върху жителя на другите планети“ Ласвиц споделя носталгията си по един извънземен свят, възпълтил най-светлите

мечти и желания на човечеството. Още Джордано Бруно, пише той, си представяше звездите населени. Пратеникът на Земята – този нов Колумб, претъпкан с догматизъм... Как би реагирал той, като открие Непознатия, ако го има. С пацифистичния си финал романът „На две планети“ предлага окрилящо решение на темата „среща с Другите от Космоса“.

От 1981 г. в чест на писателя е учредена Ласвицова литературна награда, връчвана само на немскоезични автори. С нея се отдава дължимото на един от най-талантливите пионери на жанра. Другата ѝ задача е да оживи и насърчи собствените сили на притеснената под урагания напор на американската science fiction немска фантастична проза, чиято звезда след Курд Ласвиц вече никога не се е издигала толкова високо в небето на научната фантастика.

КРАЙ

© 1990 Людмила Стоянова

Сканиране, разпознаване и редакция: NomaD, 2009

Издание:

Курд Ласвиц. Апикис
Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1990
Рецензент: Людмила Стоянова
Редактор: Димитричка Железарова
Оформление: Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев
Рисунка на корицата: Текла Алексиева
Художествен редактор: Иван Кенаров
Технически редактор: Ангел Ангелов
Коректори: Паунка Камбурова, Янка Енчева

Bis zum Nullpunkt des Seins
Verlag Das Neue Berlin, Berlin, 1979

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11507>]